

Gamla traditioner från digerdöden

Digerdöden, den store folkdödaren, inträffade långt tillbaka i tiden, redan omkring 1350. Det berättas från Värmland, att där dog hela befolkningen i en del socknar ut, och de sist levande låste sina kyrkor och skickade nycklarna till kungen. Vi har ännu många levande traditioner från den tiden, men deras sanningshalt kan naturligtvis inte bevisas, eftersom vi inte har några pålitliga skriftliga vittnesbörd. De är säkerligen både ursprungliga och senare tillkomna. En tradition är att hela befolkningen på Sollerön dog ut utom två bröder med familjer, nämligen Bengt och Harald, och från dem uppkom byarna Bengtsarvet och Haralds- eller Häradsarvet. Men vi har också en i gamla tider betydande by, Amundsarvet, och dess ursprung torde vara Amund. Om denna by och dess öden har berättats utförligt i Sool-Öen 1992. En annan trolig tradition säger, att när den svåraste dödligheten var över och socknen började återhämta sig, syntes endast rökar från sju hem som blivit någorlunda skonade och som kunde börja leva upp på nytt (Anders Brodin).

De döda som man inte kunde föra till kyrkogården i Mora, begravdes på någon avlägsen plats där deras spökande inte kunde oroa de levande. Så lär man t.ex. ha funnit ett par skelett i Mångbro, men var är inte känt. Men allt eftersom befolkningen dog ut och det blev allt svårare att frakta de döda så långt, började man, när man upptäckte de fruktade blåsvarta märkena på sin kropp som visade att man blivit smittad, att vandra den tunga vägen mot kyrkogården i Mora för att om möjligt bli begravd i vigd jord och slippa oroa de kvarlevande som gastar och spöken. Men alla hann inte fram utan blev liggande döda vid sidan av vägen, där de utgjorde en stor risk att smitta ner andra vägfarande. Därför brukade en kyrkotjänare ibland gå vägen fram med en bytta kalk som man strödde över de döda kropparna för att förhindra smitta innan de hann begravas.

Kan en tradition hållas levande och vidareföra en sanning genom århundraden? Åtminstone tror man det när man hör Wik Elsa Larsson från Utanmyra (f. 1919) berätta efter sin mormor. Hon hette Bos Anna Olsdotter, var född 1860 och död 1949. Hon var född i Bosgården i Bengtsarvet i samma gård som Bus Oskar och hans hustru Flint Maria sedan kom att bebo. Hur kan man tro att den gamla traditionen är sann? Så detaljerad som den är kan man inte tro på att den är påhittad. Har man särskilt som barn hört den, är den så rörande att man aldrig glömmer den utan vill föra den vidare till kommande släktled. Nu till själva historien:

Det var en ung kvinna som blivit lämnad ensam med två små barn. Mannen hade dött, förmodligen i digerdöden, och ingen annan hade hon som kunde hjälpa henne med barnen. Nu hade hon sett de mörka blåsvarta dödsmärkena på sin kropp och hade intet annat att göra än att börja den tunga vandringen mot graven. Hon tog den minsta på armen och treåringen vid handen och började sin vandring mot kyrkogården i Mora. Men treåringen blev snart trött och orkade inte längre. Hon måste lämna honom ensam vid väggkanten. Säkerligen bad hon sin Himelske Fader att Han skulle sända någon barmhärtig och frisk människa som kunde och ville ta hand om barnet. Så måste hon fortsatt sin tunga vandring mot döden. Pojken var så trött att han somnade nästan genast. Men så kom kyrkotjänaren med kalkbyttan. Han trodde att den sovande pojken var död och kastade en näve kalk på honom. Något av kalken trängde in i ögonen på honom. Det sved så att pojken vaknade. Han var bara medveten om moderns närvaro och började jämra sig; "Nej, däl int son Mona, ä fejdell i ogoll så" (Gör inte så, det svider i ögonen så). Då upptäckte mannen att gossen levde och förhoppningsvis tog han hand om honom och skötte om honom så att han

kunde överleva. Kanske är det också därför som vi har berättelsen kvar genom århundraden ända in i våra dagar.

I Sool-Öen 1974 skildras hur solleröborna flydde från ön och flyttade upp i de friska skogarna med familj och boskap. Prästen tog sin familj och flyttade till Seelen där han odlade upp Prästtäkt. Bland dem som flydde var också den fromma Malin. Hon hade stannat i Rossberg för att vårda sjuka och där höll hon också gudstjänster vid en stor sten i närheten. Efter en tid dukade också Malin under och när budet om hennes död i Rossberg nådde bygden, kom prästen som nu hade återkommit från Seelen till Sollerön. Tillsammans med dem som kunde följa honom begravdes hon "under sång och klockringning" och begravningsplatsen vid Mali-Bambo blev därigenom invigd.

Jag undrade som barn mycket över hur man kunde bära med sig en stor kyrkklocka upp i vilda skogen, men det var kanske den lilla tidegårdsklockan som nu finns i sakristian, som därvid fick göra tjänst. Det begravdes nog flera döda från tillflykten i Rossberg på samma plats. Håll Albert Jönsson hade funnit en "egen" grav under en stor gravhällsliknande sten och den pryddes han med blommor och höll andakt vid när vi andra gästade och pryddes Malins grav. Ett fint sätt att hedra ett anonymt människoöde!

Allt eftersom befolkningen på ön dog ut och det blev svårare att frakta de döda till kyrkogården i Mora, fick man enligt traditionen - som dock betvivlas av en del lärda - en pestkyrkogård även på Sollerön. Den låg någonstans öster om nuvarande kyrkan, ungefär där elljusspåret nu drar fram. Den har påvisats av Håll Albert och består av en björkdunge med små kullar mellan träden. I närheten finns rester av en gammal stenmur. Den har dock inte något med begravningsplatsen att göra utan utgör rester av den mur som omgärdade bondeprästen Henrik Erikssons nyodling Margitaberg - se Sool-Öen 1986. Muren blev illa åtgången då den fick lämna material till långbanken när den byggdes. Rester finns dock ännu kvar. I närheten började för några år sedan anläggas egnahem. I en lokaltidning stod en dag, att tomtläggningen måste avbrytas och delvis ges annan riktning på grund av fynd som gjorts där. Fyndets karaktär nämndes inte i tidningsnotisen. En kvinna på området berättade för mig att hon haft kontakt med en av arbetarna och denne hade sagt att man funnit ett gammalt skelett. Där hade man kastat upp en liten jordhög och planterat ett träd.

Man kan naturligtvis inte sätta tilltro till alla gamla traditioner, men de säger oss ändå mycket om gångna tiders sätt att tänka, känna och agera. I livets slutskede finner man att det är så mycket mellan himmel och jord som människan inte har möjlighet att begripa

Lilly Sterner